

ÂRİFZÂDE ÂSİM ve DİVANÇESİ

Muvaffak EFLATUN*

ÖZET

Kaynaklara göre Arifzade Âsım, 18.yüzyıl Divan şairlerindedir. Bilinen tek eseri olan Divançesi'nde Nedim etkisi kendini hissettirir. Bu makalede Arifzade Âsım'ı ve Divançesini ana hatlarıyla tanıtmaya çalışacağız.

ANAHTAR KELİMELEER

Âsım, Arifzade Âsım, Divançe, 18.yüzyıl

ÂRİFZÂDE ÂSİM AND HE'S DİVÂN

ABSTRACT

According to the sources, Asım is one of the Divan poets. In his first and only known work, "Divançe". The effect of Nedim is felt. In this article, we are going to introduce Asım and his work, "Divançe" in outlines

KEY WORDS

Âsım, Ârifzâde Âsım, Divançe, 18th century

Âsım, 18. yüzyıl divan şairlerindedir. Rûmeli kadılarından Ârif Efendi'nin oğlu olduğundan Ârifzâde diye tanınmaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Ramiz Tezkiresi ve Tuhfe-i Nâ'îlî'de "Mehmed"¹; Saadettin Nüzhet'in Türk Şâirleri; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi ve Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisinde "Mahmud"² olarak geçmektedir.

Âsım'ın öğrenim hayatı ile ilgili kaynaklarda, onun Rûmeli kadılarından Pîrîzâde'nin öğrencisi olduğu, Rûmeli kadılarından Karaferyalı Mahmud Efendi'yle yakınlık kurduğu ve devrin önemli âlimlerine bağlandığı bilgileri mevcuttur.³ Bu da şâirimizin hayatının belli bir döneminde ilmi disiplinden geçtiğini göstermektedir.

* Dr., Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Râmîz, Âdâb-ı Zürefâ, (Hz. Sadık ERDEM), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 206, Nail TUMAN, Tuhfe-i Nâîlî, Milli Kütüphane Yz, B. 611., s.886.

² Saadettin Nüzhet ERGUN, Türk Şâirleri, C.1., s.104 ; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Âsım, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, C.1; s. 176, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Âsım, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2002, C1., s. 469.

³ Râmîz, *age.*, s.206; Âsım, Divançe, Milli Kütüphane Yz. A. 6858, vr.1a.

Âsım'ın keyif verici maddelere müptela olması onu şuurlu hareket etmekten uzaklaştırmıştır. Âsım; devrindeki siyasî çekişmelerden dolayı devrin büyüklerinin gözünden düşmüş, maddî ve mânevî sıkıntılar içinde 1150 (M. 1737) tarihinde vefat etmiştir.⁴

Âsım kaynaklara göre; kabiliyetli, mârifet sahibi, şairlikte usta biridir. Râmiz, Âsım'ın Damad İbrahim Paşa'ya yazılan gazellere nazireleri bulunduğunu söylemektedir⁵. Fakat onun Divânçe'siyle Osmanzâde Tâib (Ö.1724), Seyyid Vehbî (Ö.1736), İzzet Ali Paşa (Ö.1735), Nedîm (Ö.1730) gibi çağdaş şâirlerin divânlarını karşılaştırdığımızda Râmiz'le aynı sonuçlara ulaşamadık. Râmiz Damad İbrahim Paşa'nın mezar taşındaki;

“Rûhun İbrahim Paşa ola şâd” tarihinin Âsım'a ait olduğunu yazar⁶

Âsım'ın tespit edilen tek eseri Divânçe'sidir. Divânçe'nin Milli Kütüphane Yz.A.6868 ve Yz.A.8562 numaralarda kayıtlı iki nüshası vardır.

Bu iki nüsha birbirinden aynen kopya edilmiştir.

Divânçe'nin Milli Kütüphane Yz.A.6868 numaralı nüshasının özellikleri şöyledir:

Yaprak: 1a-27b

Ölçüler: 220X145-150X105mm

Cilt: Sırtı siyah pandizot, kapakları şemseli, zencirekli yeşil pandizot kaplı mukavva cilt

Kağıt: İnce sarı kağıt

Yazı: Talik, konu ve söz başları kırmızıdır.

Müstensih: Belli değil.

İstinsah tarihi: Belli değil.

Tevhid manzumesinin bulunmadığı divânçe tahmisen başlıyor. Divânçe'de 7 tahmis, 1 müseddes, 2 Mesnevi, 15 kıt'a, (5'i tarih), 3 nazm, 4 rübâi, 45 müfred, 49 gazel olmak üzere toplam 133 şiir bulunmaktadır.

⁴ Râmiz, *age.*, s.206; Âsım, *age.*, vr.1a.

⁵ Râmiz, *age.*, s.206.

⁶ Râmiz, *age.*, s.206.

Divançe'deki tahmisler Nâbî, Nedîm , Resîm-i Burusevî, Rüşdî, Tıflî gibi şâirlerin gazellerine yapılmıştır. Gazellerde aşk ve tabiat konuları ağırlıktadır. Tarih kıtaları Damad İbrahim Paşa, Âişe Kadın, Seyyid İbrahim Ağa ve Sâid Ağanın vefatları, Ali Paşa'nın sadrazam olması hakkında yazılmıştır. Divançe'de devrin devlet adamları içinde en çok Damad İbrahim Paşa'nın ismi geçmektedir. Divançe'de başka şâirlerde pek rastlamadığımız hanımlarla ilgili kaleme alınmış Tuhfetü'z-zenân isimli bir mesnevi mevcuttur. Mesnevî'de şâir hanımlar hakkındaki düşüncelerini dile getirir. Örnek olarak şu iki beyti vermek istiyorum:

Şerbeti yaşmagına eyle nigâh
Peçesi öldürür beni her gâh

Topugin dökmede o gîsûlar
Nâz eder rûzgâra her mular

(Âsım Divançesi, vr. 23b)

Âsım Divançe'sine bir bütün olarak baktığımızda toplam 133 şiirde 11 aruz kalıbının kullanıldığını görürüz. Bu aruz kalıplarının Divançe'de kullanım sıklıkları %'lik olarak şöyledir:

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü fâ'ilün %21.80
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün %21.05
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün %12.78
Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ilün %10.52
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün %9.02
Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün %6.01
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün %2.25
Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün %2.25
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün %0.75
Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül %0.75

Âsım Divançe'sindeki 133 şiirden müseddes, tahmîs, mesnevî ve müfredlerin dışındaki 71 şiirin; 59'u (%89.09) rediflidir. Bunlardan 26'sı tek, 14'ü ikili, 3'ü üçlü olmak üzere 43'ü (%72.88) kelime halinde, 16'sı (%27.11)da ek halinde rediflidir. Redifleri oluşturan kelime ve eklere baktığımızda rediflerin %81.35'i Türkçe, %8.47'si Arapça, %5.08'i Türkçe-

Arapça, %5.08'i Türkçe- Farsça* asıllı kelime ve eklerden oluşmaktadır. Divançe'de kafiye çeşidi olarak genelde tam kafiye kullanılmıştır.

Âsım, şiirlerinde oldukça sâde bir dil seçmiş, mahalli unsurlara yer vermiş, halk söyleyişlerini şiire katmıştır.

Âsım, kendi dönemindeki ve kendi döneminden önceki şâirlerden etkilenmiştir. Bilhassa Nedim etkisi ve Nedimâne tarz Divançe'de kendini hissettirir. Nedim ile ilgisini Divançe'nin çeşitli yerlerinde şu beyitlerle dile getirir:

Var ' Âsım'ın karâbeti tab'-ı Nedîm ile
Benzer edâsı birbirine bir diyârlıdır
(Âsım Divançesi, vr.14b)
'Âsım Nedîm rûhunu şâd eylemekdesin
Zîrâ ki her sözün anun suyundadır
(Âsım Divançesi, vr.12b)
Âferîn tab'ına teşhîs edemem eş'ârın
'Âsımâ nazm-ı Nedîmâ ile yek-reng midir
(Âsım Divançesi, vr.14b)

Divançe'de bir çok şâirin gazeline nazireler olmakla birlikte özellikle Nedîm'in gazellerine yazılan nazirelerden örnekler vermek istiyorum:

Nedîm'de
Biri biriyle müjgân safları gavgâya girmişdir
Nigâh-ı gamze gûyâ sulh için araya girmişdir
(Nedîm Divanı, G.30/1)

matlı gazel Âsım'da
Biri biriyle nâz u şîveler gavgâya girmişdir
Kirişmeyle tegâfûl men' için araya girmişdir
(Âsım Divançesi, vr.12a)

şeklindedir.

* Gelmeyip külbe-i ahzânıma cânâne bu şeb
Tâb-ı gerdûn beni gark eyledi hicrâne bu şeb ; beytinde *bu şeb* Türkçe ve Farsça asıllı kelimelerden yapılmış Türkçe-Farsça redife örnektir.

Yine Nedîm'de

Hayretde koydu hâtır-ı 'uşşâk-ı zülf ü hat
Gösterdi kâr-ı ef'î-i tiryâkı zülf ü hat
(Nedîm Divanı, G.55/1)

matlı gazel

Âsım'da

Pejmürde etdi hâtır-ı 'uşşâkı zülf ü hat
Kıldı şikeste rişte-i misâkı zülf ü hat
(Âsım Divançesi, vr.17b)

biçimindedir.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız 18. yüzyıl divan şâirlerinden Âsım'ın şiirlerinden bazı örnekleri aşağıda vererek Divan Edebiyatı araştırmalarına katkı sağlayacağımızı düşünüyoruz:

Der-Sitâyiş-i Vezîr İbrâhîm Paşa

Kerem bâbında hayrân 'âlem İbrâhîm Pâşâya
Mühürdâr olsa şâyân hâtem İbrâhîm Pâşâya
N'ola derse sehâda Bermekî el arkası yerde
Kerîmü'ş-şân vezîr-i a'zam İbrâhîm Pâşâya

Nedir bunda olan zihn ü zekâ vü tab' ile 'irfân
Nedir bunda olan lutf u nevâziş gışş olur insân
Hudâ-yı lem-yezel ki hüsn halk etmiş buna ihsân
Kul olur bi'z-zarûrî âdem İbrâhîm Pâşâya

İlâhî tîr-i bahtı dîde-i agyârı kör etsin
Vezâret mesnedinde 'izz ü rif'atle huzûr etsin
Safâ vü zevk ile rûz u şebi dâim mürûr etsin
Hudâ çektirmesin bâr-ı gam İbrâhîm Pâşâya

Zamân-ı devletinde halk u 'âlem eyledi râhat
'Aceb âsâyîş üzre 'asrımız dillerde yok kasvet
O destûrun vücûd-ı pâkini 'Âsım bilip ni'met
Du'â etmek cihâna elzem İbrâhîm Pâşâya

(Âsım Divançesi, vr.7a)

Târîh-i Vefât-ı İbrâhîm Pâşâ

Etdi İbrâhîm Pâşâ çün vefât
Rahmet etsin rûhuna Rabbü'l-‘ibâd

Sadr-ı a‘zâm olmuş idi sâbıkân
Nice hayret eyledi ol hoş-nihâd

Oldu çok hayra muvaffak dogrusu
Lâzım etmek rûhuna hayr ile yâd

Etmege hâcet ne tatvîl-i suhen
Vasfdan eridir ol ‘âfî-nijâd

Fevtine ‘Âsım dedim târîh anın
Rûhun İbrâhîm Pâşâ ola şâd
(H. 1143/ M. 1730)
(Âsım Divançesi, vr.7a-b)

Gazel-i Nedîm Tahmîs-i ‘Âsım Efendi

Duymadın sen sevdiğim çok güft u gûlar var idi
Hakkımızda gâh bular gâh şular var idi
Zîk-i hicrândan sadâ-yı hây hûlar var idi
Sînede evvel ne muhrik ârzûlar var idi
Lebde ser-keş âhlar âteşli hûlar var idi

Âdeme vahşet verirmiş sevdiğim münhâ-yı ‘aşk
Şenlik iken ‘âşıkâne bir zamân bu cây-ı ‘aşk
Kalmış âhsız pek nedendir bu ferah-efzâ-yı ‘aşk
Böyle bî-hâlet degildi gördüğüm sahrâ-yı ‘aşk
Anda Mecnûn bîdler divâne cûlar var idi

Meşrebimce yâri bir şûh-ı cihân seyr eyledim
Göz kamaşır bakmaga bir mihrîbân seyr eyledim
Hüsnü pertev saldı san berk-i cihân seyr eyledim
Ben bu gün bir nev-nihâl-i hüsn ü ân seyr eyledim
Tarf-ı ebrûsunda sünbül gibi mûlar var idi

Sana n'oldu kec edâlar bana cânâ eyledin
Pek fedâ-yı cünbiş etdin aklım ifnâ eyledin
Söyle aslın bileyim evza'-ı bî-câ eyledin
Sen yine bir nev-niyâz 'âşık mı peydâ eyledin
Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi

Yok neşâtın sana n'oldu böyle kim gam-pûşsun
'Âsımâveş sen neden bu mertebe medhûşsun
Ayrı mı düşdün gönülden yoksa pek bî-hoşsun
Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ niçin hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft u gûlar var idi
(Âsım Divançesi, vr.3a-b)

GAZEL

Tâbiş-i reng-i şafak ruhsâr-ı al olmuş sana
Merdüm-i çeşm-i dil-i gam-dîde hâl olmuş sana

El-âmân ey 'işve pek bâlâda pervâz eyledin
Gûyiyâ sipihr-i 'ankâ perr ü bâl olmuş sana

Rişte-i müjgânım üzre katre-i eşk-i terim
Gûşuna âvîzeye lâyık leâl olmuş sana

Ey hat-ı nev fitne peydâ eylemişsin duymadık
Şehr içinde güft u gû çok kıl u kâl olmuş sana

Ey sipihr-i evc-i 'işve atlas-ı gerdûn kabâ
Kehkeşân dahı samânî cübbe şâl olmuş sana

Ârzû-yı vuslat eylerken demiş hem-muhlisim
'Âsımâ bilmem neden kasd-ı muhâl olmuş sana
(Âsım Divançesi, vr.8b)

GAZEL

Acırdı bana yâr eger yâremi görse
Eylerdi müdâvâ dil-i gam-h âremi görse

Neylerse edip hâlime rahm eylese ol şûh
Sarsa beni sarmalasa bir çâremi görse

Behrâm degil zehresi sad-çâk olurdu
Mirrîh dahı ol gözü mekkâremi görse

Zan eyler idi şâne hemân çâkî-i gamla
Ol zülf-i siyeh bu dil-i sad-pâremi görse

‘Âsım ne kadar olsa da gaddâr bir adam
Hakkâ der idi dil-ber-i meh-pâremi görse
(Âsım Divançesi, vr.22b)

KAYNAKÇA

- Âsım, Divançe, Milli Kütüphane Yz. A. 6858.
ERGUN, Sa‘deddin Nüzhet, Türk Şairleri, C1.
Nedîm Dîvanı (Haz. Muhsin Macit), Akçağ Yay., Ankara, 1997.
Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâsı (Haz. Sadık ERDEM), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
TUMAN, Nâil, Tuhfe-i Nâilî, Milli Kütüphane Yz. B. 611.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.1, Dergah Yayınları, İstanbul 1977.
Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2002.